6. Неявні знання – це такі знання, дійсність яких відома особистості, але які вона не може описати жодним іншим чином, як продемонструвавши їх застосування: "мета демонстрації вміння досягається спогляданням набору правил, які не усвідомлюються особою, котра їх дотримується… Правила можуть бути корисними, але вони не визначають практичне втілення певної технології; вони є певними твердженнями, які слугують вказівками до технології, і тільки в тому разі, якщо вони можуть бути поєднані з практичними знаннями про цю технологію. Загалом вони не можуть замінити знання" [3, с. 20]. Отож через невловимий характер спостерігати неявне знання можна тільки в дії, передусім учинковій, що становить одне із завдань подальшого пошуку.

1. *Кучеренко С.* Методологічні підходи до вивчення самосвідомості особистості // Вітакультурний млин. – 2008. – Модуль 7. – С. 17-21.
2. *Леонтьев Д. А.* Психология смысла: Природа, строение и динамика смысловой реальности. – 2-е, испр. изд. — М.: Смысл, 2003. – 487 с.
3. *Полани М.* Личностное знание: На пути к посткритической философии. – М.: Прогресс, 1985. – 432 с.
4. *Фурман А.В.* Ідея професійного методологування: Монографія. – Тернопіль – Ялта: Економічна думка, 2008. – 205 с.
5. *Фурман А.В.* Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблема завдань, об'єкта, предмета, методу/ / Вітакультурний млин. –2006. – Модуль 3. – С. 4-9.
6. Фурман А.В. Методологічне обґрунтування багаторівневості парадигмальних досліджень у соціальній психології // Психологія і суспільство. – 2012. – №4. – С. 78–125.

САМООСМИСЛЕННЯ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ЧИННИК САМОВИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ

БУГЕРКО Я.М. **Copyright © 2013**

Початок нового тисячоліття характеризується особливою культурно-історичною та екзистенційною ситуацією, появою в психології нових дослідницьких парадигм, системних міждисциплінарних підходів, множинної онтології розгляду проблем становлення і розвитку людської психіки. Особливої значимості набуває проблема самовизначення особистості в сучасних умовах. Актуальними залишаються слова І. Канта про те, що, людина не знає свого власного істинного Я, їй відоме лише феноменальне Я, в основі якого лежить ноуменальне Я, "про котре ми нічого не можемо знати, хоча воно і складає нашу істинну сутність" [4].

У переважній більшості досліджень, які стосуються проблеми самопізнання, головна увага стосується розгляду самосвідомості людини як окремої форми чи властивості усвідомлення, а сутнісний зміст, психологічні механізми процесів, станів, рівнів функціонування самосвідомості особистості часто залишається за межами предметного поля дослідження.

Осмислення людиною себе і свого місця у світі – процес складний і багатопластовий ***(див. табл.).*** Через самопізнання людина приходить до певного знання про себе, створює власну систему самоконцептуальності, в якій окремі ситуативні, нерідко випадкові образи себе, які виникають у конкретних умовах спілкування та діяльності, інтегруються в у більш або менш цілісне й адекватне уявлення про власне Я. Завдяки процесам самоосмислення складається певна оцінно-пізнавальна система, глибина і точність переживання та усвідомлення якої залежить від інтенсивності і рівня протікання процесів самопізнання.

Самосвідомість має свою власну структуру. З одного боку, в ній можна виокремити систему психічних процесів, пов'язану із самопізнанням, переживанням власного ставлення до себе й регулюванням власної поведінки. З іншого боку, можна говорити про систему відносно стійких утворень особистості, які виникають як продукти і результати цих процесів. Через самопізнання людина приходить до певного знання про саму себе. На основі процесів самоспостереження створюються не лише в тій чи іншій мірі адекватні (залежно від самооцінки) уявлення про себе, але й формується *самоусвідомлення*, яке в подальшому в значній мірі визначатиме місце людини, її позиції у проблемних ситуаціях. О. Морщакова розглядає зазначений процес самовизначення як діалог зовнішнього і внутрішнього світів людини. Людина, одержуючи інформацію про ситуацію або про існуючі міжособистісні стосунки, не просто володіє нею, але й певним способом упорядковує, структурує та вибудовує її відповідно до свого бачення. Паралельно з цим відбувається робота з кристалізації і систематизації внутрішнього світу. "Людина прислуховується до себе, до свого внутрішнього голосу, порівнює і розрізняє, перебуває у стані творення свого внутрішнього світу, робить його більш системним та ієрархізованим" [3, с. 29].

Таблиця

Взаємозв'язок процесів самосвідомості

Процеси самоосмислення	Засіб пізнання	Компоненти самопізнання	Процеси самовизначення	Рівень самосвідомості
1. Самоспостереження	Самоконтроль	Самооцінка	1. Самоусвідомлення	I. Самопізнання
2. Самоідентифікація	Самодіагностика	Образ Я	2. Самоставлення	II. Саморегуляція
3. Самосприйняття	Розуміння	Особистісні смисли	3. Самовдосконалення	III. Інструментальний рівень
4. Самоаналіз	Рефлексія	Свобода самовираження	4. Самотворення	IV. Психодуховний рівень

Одержані знання слугують основою для самоідентифікації особистості. Спочатку вони постають у вигляді окремих ситуативних і випадкових образів себе, які виникають у конкретних умовах спілкування та діяльності. Далі ці образи інтегруються у більш або менш цілісне й адекватне уявлення про власне Я та формують *самоставлення* особистості. Ґрунтовний аналіз рівнів самоставлення здійснений А. Барладин. Беручи за основу модель позитивно-гармонійної Я-концепції О. Гуменюк [29], авторка розглянула чотири рівні процесів самоставлення: самовідчуття, самооцінку, самовдосконалення та самотворення як взаємодоповнені і взаємоспричинені складові внутрішнього світу людини. А. Барладин зазначає, що "самоставлення діалектично пов'язане із саморозумінням, які цілісно формують єдине когнітивно-смислове й емоційно-ціннісне ставлення до власного Я суб'єкта; у взаємодоповненні вони становлять цілісність й уможливлюють перебіг процесу самоосягнення, результатом якого є самовизначення" [1, с.70].

Загальноприйнятим у психології є розгляд людини як саморегульованої і самокерованої системи, здатної саму себе удосконалювати. Самовизначення людини на даному (інструментальному) рівні самосвідомості характеризується своєю діяльнісною спрямованістю. Воно може відбуватись двома шляхами: раціональним (завдяки розумінню) і через віру (прийняття ролі, вчення, релігії, ін.) Чітке і розгорнуте планування власної поведінки у різних ситуаціях, усвідомлення перешкод, які можуть виникати на шляху досягнення наміченої мети, програмування своїх дій з урахуванням цих перешкод, об'єктивна й реалістична оцінка досягнутих результатів створюють умови для *самовдосконалення* особистості [5, с. 116].

Подальше формування внутрішнього світу особистісних смислів суб'єкта та організація людського світу в форму культури приводить людину до усвідомлення нескінченності і вічності світу, в певному місці і в часовому бутті якого вона знаходиться. Самоаналіз, здатність до рефлексії, до погляду на себе ніби "збоку" спричиняє внутрішнє налаштування на духовне осягнення сенсу власного життя й у такий спосіб особистої причетності до мудрого, святого, вічного у земному часопросторі, до духовного прийняття Всесвіту [4]. У контексті віта-культурної парадигми духовність окреслює функціонування внутрішнього світу людини у його специфічних актах людяності, найголовніший з яких є вибір між добром і злом, через який, власне, реалізується свобода самовираження особистості. Таким чином відбувається "внутрішнє *самотворення* людини, котре зреалізовується зовні, де прагнення до плекання себе одночасно належить до вроджених властивостей свідомості і рушійних сил розвитку особистості, будучи важливою ознакою її духовно-практичної діяльності, здійснення у багато-проблемному повсякденні нею власного життєвого сценарію" [6, с. 79].

Висновок. Самовизначення особистості – складне системне утворення, яке охоплює різні рівні самопізнання і відображає притаманні людській свідомості прагнення і здатність всеосяжного, універсального розуміння світу, себе, власного буття. Зазначене явище проходить поетапно, містить різні процеси і компоненти самоосмислення та є результатом процесу психодуховного зреалізування особистості.

1. Барладин А. Психологічний аналіз рівнів самоставлення особистості / Анна Барладин // Вітакультурний млин.– 2011. – Модуль 13. – С. 69-73.

2. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції : [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 186 с.

3. Морщакова О. Самовизначення особистості у системі взаємовідносин "людина – світ" у рамках філософії вітакультури / Олена Морщакова // Психологія і суспільство. – 2008. – № 1. – С. 25-34.

4. Философский энциклопедический словарь / [под ред. Л.Ф. Ильичева и др.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

5. Фурман В. Психодинаміка особистісної рефлексії: від першопричин до механізмів здійснення // Вікторія Фурман // Психологія і суспільство. – 2010. – № 1. – С. 112-119.

6. Фурман А. Категорійна матриця взаємозв'язку образів суб'єктивної реальності і психологічних чинників самоактуалізації дорослого / Анатолій В. Фурман, Тетяна Ковальова // Психологія і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 72-81.